

Юрій Вільховий,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

ПРОТЕСТАНТСЬКІ КОНФЕСІЇ В УКРАЇНІ ТА СУЧАСНІ МІЖЦЕРКОВНІ ЗВ'ЯЗКИ В ЇХ КОНФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті автор аналізує розвиток протестантських конфесій в Україні на сучасному етапі. Зокрема, розкривається характер взаємодії в середовищі церков і деномінацій, міжнародні зв'язки окремих конфесій, зв'язки протестантських об'єднань з державою.

Ключові слова: протестантизм, церква, конфесія, деномінація, місіонерський рух, євангельські християни-баптисти, християни віри євангельської, євангелічний рух, харизматичні церкви, віруючі.

Проблема розвитку сучасного українського протестантизму активно розглядається багатьма дослідниками. Особливої гостроти ця проблема набуває у контексті становлення в Україні громадянського суспільства, громадянської релігії, подолання міжконфесійної напруженості і конфліктів. У нашій статті ми спробуємо окреслити загальні тенденції сучасного розвитку протестантизму в Україні на прикладі церков євангельських християн, баптистів і п'ятидесятників. Особливий акцент ми зробимо на процесах інституалізації та міжцерковних зв'язках означених конфесій. Це є метою нашого дослідження.

Питаннями розвитку сучасного протестантизму займається велика кількість науковців. Серед них слід особливо виділити праці В. Любашенко¹, Н. Белікової², О. Назаркіної³, В. Єленського⁴, П. Яроцького⁵, Ю. Решетнікова, С. Саннікова⁶, А. Колодного, М. Заковича⁷, Л. Филипович⁸, О. Уткіна⁹, О. Шуби¹⁰, М. Бабія¹¹, В. Климова¹², Г. Біддула¹³, С. Свистунова¹⁴, П. Калашника¹⁵.

Варто зауважити, що окремі дослідники розглядають протестантизм критично, виділяючи при цьому негативні фактори його впливу на українську православу традицію. У цьому плані на увагу заслуговують праці Г. Надтоки¹⁶ та С. Сьоміна¹⁷.

Комплексний аналіз архівних матеріалів, богословської літератури, праць радянської і сучасної історіографії переконливо свідчить, що окремі протестантські конфесії (Євангельські християни баптисти, Адвентисти сьомого дня, Християни євангельської віри і Християни віри євангельської) уже з 1940-х років мали церковні структури в Україні. Тобто перехід від деномінаційного до церковного статусу розпочався набагато раніше, ніж в 1990-х роках. У 1990-х роках процеси інституалізації лише посилювалися, охоплюючи все більше протестантських конфесій.

Упродовж 1990-х років ХХ ст. розширились можливості співробітництва євангельських конфесій зі спільнотами інших конфесій та між собою. Активні та

різносторонні контакти, налагоджені баптистськими та п'ятидесятницькими релігійними організаціями, у даний період були спрямовані і на співпрацю із одновірцями з-за кордону, а також на налагодження міжконфесійних зв'язків в Україні.

Міжнародні зв'язки євангельських церков розвивались особливо динамічно завдяки послідовно втілюваній демократичній політиці української держави щодо релігії та церкви. Зміни до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», впроваджені у січні 1994р., дозволили впорядкувати облік та діяльність представників зарубіжних релігійних організацій в нашій країні, завдяки чому з'явилась можливість визначити масштаби та головні риси міжнародного співробітництва протестантських церков.

За даними Державного комітету України в справах релігій, найбільші євангельські об'єднання – Всеукраїнський союз об'єднань євангельських християн-баптистів та Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської (п'ятидесятників) – протягом досліджуваного періоду налагодили стосунки з одновірцями із 22 країн світу¹⁸. При цьому слід зазначити, що найінтенсивніше формувались зв'язки із церквами США: понад 80 відсотків всіх запрошень іноземців, що офіційно здійснювались українськими релігійними організаціями, зокрема, у першій половині 1997р. стосувались представників саме цієї країни. А крім цього також – Німеччини, Канади, Великої Британії, Фінляндії, Швеції тощо¹⁹.

Хоча налагодження міжнародних зв'язків різною мірою характерне для всіх релігійних напрямків, статистичні дані стосовно кількості іноземних громадян, які запрошувались в Україну, підтверджують, що для протестантських конфесій ця діяльність має особливе значення²⁰. Саме нові течії (Церква Христова, Церква Божа України та Церкви Повного Євангелія), для яких на початку їх становлення в Україні була важливою підтримка іноземних релігійних організацій, поступово звузили свої контакти з представниками зарубіжних центрів та місій і характер їх співпраці змінився. Особливо це стосується повноєвангельських громад, у яких кількість запрошень за період з 1994 по 2000 рр. зменшилась майже на 70 відсотків. Схильність до динамічного розвитку, нарощування вертикальних структур, ієрархії допомогли їм досягти високого рівня самостійності у вирішенні доктринальних, організаційних питань та проблем матеріального забезпечення. Ці проблеми досить ґрунтовно розглядає у своїй дисертації О. Назаркіна²¹.

Дещо інша ситуація спостерігається у Церкві Христовій, яка щорічно запрошувала велику кількість американських проповідників, і їх число у 2000 р. порівняно з 1994 р. зменшилось тільки на 27,5 відсотків. Це пов'язано зі структурними особливостями церкви, відсутністю центрів, у тому числі міжнародних, а також з тим, що громади Церкви залишались невеликими за чисельністю і порівняно слабкими як в організаційному, так і в матеріальному відношеннях.

У той же час з'явилась тенденція до розширення міжнародних зв'язків традиційних протестантських церков – євангельських християн-баптистів та християн віри євангельської, що пояснюється суспільною розгерметизацією цих течій у пострадянський період. Серед основних форм співробітництва з зарубіжними та міжнародними релігійними організаціями найпоширенішою для

протестантських церков стало здійснення спільних місіонерсько-євангелізаційних заходів, як локальних, тобто в межах однієї громади (Церква Христова), так і широкомасштабних, що особливо характерне для Церков Повного Євангелія, які щороку проводять конференції, семінари з запрошенням іноземних проповідників (У. Екмана, К. Г. Северина, О. Ледяева), а також для церков ЄХБ. Активність іноземців у сфері місіонерсько-євангелізаційної діяльності упродовж 1990-х років, хоча й залишалась найвищою серед інших інтересів, поступово спадала, поступаючись місцем обміну досвідом. Метою приїзду іноземних релігійних діячів були заходи з надання гуманітарної допомоги²².

За даними Державного комітету України у справах релігій, кількість іноземців, які в'їжджали в Україну у справах церкви у досліджуваний період, загалом значно перевищила кількість тих, хто відвідав інші країни для участі у релігійних заходах, хоча поїздки українських віруючих за кордон на навчання, для участі у євангелізаційних проектах тощо практикувались також доволі активно²³.

Міжнародні контакти протестантських церков підкріплювались існуванням численної діаспори, яка упродовж 1990-х років поповнилась сотнями українських віруючих, особливо у США та країнах Західної Європи. Незважаючи на відсутність загальних і повних даних щодо еміграції віруючих євангельських конфесій даного періоду, є підстави вважати, що її масштаби різко зросли, оскільки вони почали викликати занепокоєння керівництва об'єднань євангельських християн-баптистів, християн віри євангельської-п'ятидесятників²⁴.

Важливим для міжконфесійної злагоди і стабільності в Україні залишається питання взаємин між протестантськими конфесіями і православними, що вважаються традиційними церквами і є найчисельнішими в країні.

У результаті опитування вітчизняних експертів з проблеми міжконфесійних взаємин – працівників відділів у справах релігій обласних державних адміністрацій та науковців, проведеного у листопаді 1998 р., відносини між традиційними і нетрадиційними релігіями в Україні (до останніх віднесені і досліджувані протестантські конфесії, крім євангельських християн-баптистів) визнані здебільшого як ворожі (80 відсотків) або конкурентні (32 відсотки)²⁵. Безперечно, саме так сприймалась і оцінювалась ситуація більшістю православних, а тому її було легко екстраполювати на інші категорії суспільства. У серпні 1998р. мали місце конфліктні ситуації на релігійному ґрунті між прибічниками православних церков та харизматичними віруючими під час масових заходів²⁶. Значний внесок у зростання конфліктогенності та напруги у релігійному середовищі упродовж 1990-х років зробили регулярні звернення і заклики православних ієрархів до органів влади силовими методами обмежити розвиток протестантизму, особливо в його нових формах, вимоги заборонити євангельські місійні проекти²⁷.

Незважаючи на це, очевидно, що в середовищі протестантських віруючих не набули поширення фанатизм та ворожі настрої у ставленні до історичної української церкви, як і до більшості інших християнських конфесій, хоча факти прямого співробітництва в цей період траплялись доволі рідко і мали переважно загальнонаціональний характер²⁸.

Втім доволі вагомим проявом такого співробітництва стало утворення у 1991 році і діяльність Українського Біблійного Товариства (далі – УБТ), до якого увійшли практично всі найбільші християнські церкви країни. Товариство з самого початку заснування і до кінця 1990-х очолювали протестантські керівники: Я. Духонченко – старший пресвітер Союзу євангельських християн-баптистів України – до 1993 р., М. Мельник – єпископ Всеукраїнського Союзу церков християн віри євангельської п'ятидесятників – до 2000р. та А. Глуховський – заступник старшого пастира Союзу вільних церков християн віри євангельської України.

Функції, що здійснювали лідери протестантських церков в УБТ, мали майже виключно адміністративний характер і полягали в організації видання Біблії та духовної літератури за кордоном, її ввіз в Україну та розповсюдження. Новий, четвертий переклад Біблії українською мовою здійснювали служителі Української Греко-Католицької Церкви²⁹.

Той факт, що саме протестанти, а не представники тих церков, яким належить чисельна перевага в країні, очолювали цю організацію протягом початкового і доволі тривалого періоду, вказує насамперед на практично повний збіг завдань Українського Біблійного Товариства з головними цілями євангельських церков, не пов'язаними із набуттям суспільно-політичних важелів.

Наприкінці 1990-х років поглибилась тенденція до зміцнення контактів баптистських та п'ятидесятницьких течій між собою. Свобода проявляти свою індивідуальність сприяла задоволенню потреби в самовизначенні релігійних спільнот і разом з тим актуалізувала в них бажання об'єднувати зусилля для реалізації спільних завдань.

Незважаючи на тривалий період організаційного розмежування між головними баптистськими об'єднаннями в Україні, на Другому всеукраїнському конгресі євангельських християн-баптистів у вересні 2000 року була проголошена духовна єдність Всеукраїнського союзу об'єднань ЄХБ з іншими союзами євангельських християн-баптистів в Україні, а особливо з Братством незалежних церков та місій ЄХБ України, голова якого М. К. Величко наголосив «на відкритості церков свого союзу в налагодженні стосунків та спільної праці з іншими євангельсько-баптистськими церквами»³⁰.

Виразна тенденція до взаємної координації і об'єднання зусиль між харизматичними об'єднаннями була зв'язана з необхідністю налагодження кращих взаємин з владою. Зустріч представників Державного комітету у справах релігій України з керівниками найбільших харизматичних об'єднань – єпископом Духовного Центру незалежних церков Повного Євангелія України Л. Падуном, президентом Об'єднання Харизматичних церков України А. Гаврилюком та єпископом Об'єднаної церкви Живого Бога С.Балюком у січні 1999 року виявила деякі проблеми цих взаємин. Учасники зустрічі обговорювали питання про входження повноєвангельських союзів до Всеукраїнської Ради Церков, а також щодо запрошення іноземних служителів та реєстрації гуманітарної допомоги³¹.

Очевидно, це до деякої міри сприяло посиленню об'єднаних настроїв у лідерів харизматичних церков. Так, у січні 1999 року на спільній зустрічі ними

розглядалась можливість заснування Всеукраїнського Союзу християнських церков Повного Євангелія України, у який повинні були увійти ці три вже існуючі об'єднання громад, зберігаючи при цьому власну структуру та органи управління. Мета надоб'єднання – консолідація релігійних спільнот для представництва та захисту інтересів у стосунках з державою та у Раді Церков³². Але проект створення такого союзу не вдалося реалізувати. Конференція повноєвангельських церков України, що відбулася у травні 1999 року у Києві, як повідомила газета «Слово Життя», часопис Духовного центру незалежних церков Повного Євангелія України, «виявила потреби пастирів у сфері взаємовідносин, сприяла налагодженню дружніх зв'язків і дала можливість ширше і даліше подивитись на перспективи розвитку єдності та співробітництва...»³³.

Практика міжденомінаційних конференцій і зустрічей виявилась багатообіцяючою. 17 липня 2000 р. у Києві в такій зустрічі взяли участь представники дев'яти об'єднань церков «хрещених Духом Святим», а саме – ВСЦХВЄП (М. Паночко), Союзу Вільних Церков християн євангельської віри (В. Райчинець, В. Глуховський), Об'єднання Незалежних Харизматичних Християнських Церков України (А. Гаврилюк), Об'єднаних Церков християн віри євангельської п'ятидесятників України (Г. Бабій), Духовного Центру «Нове покоління» християнських церков України (С. Яковлев), Союзу «Церква Божа України» (О. Демидович), Об'єднання «Церква Божа в пророцтвах» (В. Вознюк), Української Християнської Євангельської Церкви (Л. Падун) та Об'єднаної Християнської Євангельської Церкви Живого Бога (С. Балюк).

Пропозиція, висунута на зустрічі єпископом О. Демидовичем, передбачала підписання документа, що регламентував би стосунки між всіма п'ятидесятницькими об'єднаннями України, сприяв взаєморозумінню і співпраці³⁴.

Висунутий проект фактично констатував ті проблеми, які проявились у відносинах між цими, здавалося б, спорідненими течіями. Його осмислення і обговорення, не залежно від того, які наслідки воно матиме, об'єктивно сприяє консолідації між ними. Таким чином, серйозність інтеграційних намірів п'ятидесятницьких лідерів покаже час.

1. Любашенко В. Протестантизм в контексті релігійного життя України / Вікторія Любашенко // Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні. – К.: Гнозис, 2001. – С. 202–208.
2. Белікова Н. Ю. Релігійні конфесії України наприкінці 80-х – у 90-ті рр. ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Н. Ю. Белікова – Донецьк, 2001. – 20 с.
3. Назаркіна О. І. Теоретико-методологічні основи дослідження сучасних протестантських церков в Україні / О. І. Назаркіна // Історичні та політологічні дослідження. – 2001. – № 4(8). – С. 171–178.
4. Єленський В. Протестантизм у ХХ столітті: тенденції змін / Віктор Єленський // Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні. – К.: Гнозис, 2001. – С. 196–202.
5. Яроцький П. Протестантизм в Україні: динаміка його розвитку в умовах свободи совісті / Петро Яроцький // Релігійна свобода: підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення. – К.: Інститут філософії НАНУ, 1998. – С. 53–55.

6. Решетников Ю., Санников С. Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине / Юрий Решетников, Сергей Санников. – Одесса: «Богомыслие», 2000. – 246 с.
7. Закович М., Колодний А. Релігійна і релігієзнавча освіта в Україні / Микола Закович, Анатолій Колодний // Релігійна свобода: підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення. – К.: Інститут філософії НАНУ, 1998. – С. 82–86.
8. Филипович Л. Поширення нових релігій в Україні: примха часу чи закономірність? / Л. Филипович // Вісник Національної академії наук України. – 1998. – № 5–6. – С. 84–95.
9. Уткін О. Соціально-політична стабільність у регіоні: етнополітичні та міжконфесійні чинники / Олександр Уткін – К.: НІСД, 1998. – 132 с.
10. Шуба О. Етноконфесійні аспекти сучасного релігійного руху в Україні. / Олексій Шуба // Новітні релігії в сучасній Україні. – К.: VIP, 2000. – С. 62–70.
11. Бабій М. Правові аспекти місіонерської діяльності в Україні / Михайло Бабій // Релігійна свобода: природа, правові і державні гарантії. – К.: Інститут філософії НАНУ, 1999. – С. 111–115.
12. Климов В. Формування і реалізація української моделі державно-церковних відносин / Валерій Климов // Війна свобода: природа, правові і державні гарантії. – К.: Інститут філософії НАНУ, 1999. – С. 79–84.
13. Біддул Говард Л. Нетрадиційна релігійна та місіонерська діяльність у пострадянських державах / Говард Л. Біддул // Релігійна свобода: природа, правові і державні гарантії. – К.: Інститут філософії НАН України, 1999. – С. 92–99.
14. Свистунов С. Фактори неохристиянського буму в Україні / Сергій Свистунов // Новітні релігії в сучасній Україні. – К.: VIP, 2000. – С. 98–111.
15. Калашник П. Всеукраїнська Рада церков і релігійних організацій, її місце і роль в розвитку державно-церковних відносин / Петро Калашник // Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні. – К.: «ВіП», 2001. – С. 187–197.
16. Надтока Г. Активізація діяльності релігійних організацій в контексті побудови громадянського суспільства в Україні / Генадій Надтока // Релігійна свобода: природа, правові і державні гарантії. – К.: Інститут філософії НАНУ, 1999. – С. 99–105.
17. Сьомін С. Двоїста сутність євангелізації. З історії місіонерського руху / Сергій Сьомін // Людина і світ. – 2002. – № 4. – С. 40–45.
18. Про міжнародну діяльність релігійних організацій України. У Державному комітеті у справах релігій. Офіційний вісник // Людина і світ. – 1997. – № 9. – С. 26–29.
19. Там же. – С. 26–29.
20. Назаркіна О. Співробітництво протестантських церков Донецької області з зарубіжними релігійними організаціями у 90-х роках ХХ століття / О. Назаркіна // Історичні і політологічні дослідження. – 2001. – № 3(7). – С. 69–73.
21. Назаркіна О. І. Протестантські конфесії України в 90-ті роки ХХ ст.: баптистські та п'ятидесятницькі течії.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Назаркіна Олена Іванівна – Донецьк, 2003. – 202 с.
22. Там само. – С. 123–124.
23. Інформаційний звіт Державного Комітету України у справах релігій за 1998 рік «Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації, державно-церковних відносин в Україні». У Державному Комітеті України у справах релігій. Офіційний вісник // Людина і світ. – 1999. – № 2. – С. 25–31.
24. Бондаренко В., Єленський В. Церква й українське суспільство: на новому етапі / В. Бондаренко, В. Єленський // Людина і світ. – 1992. – № 3. – С. 19–23.

25. Новая книга по истории баптизма // Богомыслие. – 1999. – Вып. 8. – С. 262.
26. Релігія і церква в Україні: серпень. Моніторинг. У Державному комітеті у справах релігій. Офіційний вісник. // Людина і світ. – 1998. – № 5–6. – С. 29.
27. Релігія і церква в Україні: червень. Моніторинг. У Державному Комітеті України у справах релігій. Офіційний вісник // Людина і світ. – 1999. – № 7. – С. 24.
28. Гавриш О. Украинское христианство: больше общего, чем различного О. Гавриш // Зеркало недели. – Международный общественно-политический еженедельник. – 2002. – 24–30 августа. – № 32(407).
29. Васьковський В. Розвиток релігійної мережі в Україні: 2000 рік / В. Васьковський // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 3. – С. 52–56.
30. Баптизм в світі й Україні // Релігійна панорама. – 2001. – № 2(6). – С. 75.
31. Гаврилюк А. Встреча представителей Госкомрелигий и объединений полно-евангельских церквей / А. Гаврилюк // Христианский мир. – Независимая газета. – 1999. – Январь. – № 2.
32. Там же.
33. «23–29 марта пост за судьбу Украины.» // Путь к жизни. – Газета христианской церкви «Слово Жизни» г. Красный Луч. – 1998. – Апрель. – № 5(22).
34. Звернення до Євангельських Церков України // Сходи. – Українська християнська газета. – 2000 р. – Серпень – № 8(13).

SUMMARY

Yuriy Vilhovi

PROTESTANT CONFESSIONS IN UKRAINE AND MODERN INTERCHURCH COPULAS ARE IN THEIR CONFESSIONAL ENVIRONMENT

In the article an author analyses development of protestant confessions in Ukraine on the modern stage. In particular, character of copulas in the environment of churches and denominations, international copulas of separate confessions, copula of protestant associations, with the state.

Keywords: protestantism, church, confession, denomination, missionary motion, evangelic christians-baptists, christians of faith evangelic, evangelic motion, charisma churches, believers.